

OSOBNOSŤ V BURŽOÁZNEJ SPOLOČNOSTI

V. J. PILIPOVSKIJ: Kritika sovremenných buržoaznych teórií formirovanija ličnosti [Kritika súčasných buržoaznych teórií formovania osobnosti]. Pedagogika, Moskva 1985, 160 s.

V poslednom čase sa ideologický boj dvoch protikladných sociálnych systémov zostruje. Má to veľký vplyv tak na osud súčasného sveta, ako aj na perspektívy ľudskej civilizácie. Osobitne sa tento boj prejavuje v spoločenských vedách, predovšetkým v tých, kde je objektom skúmania človek, vo filozofii, psychológii, pedagogike atď. V tejto súvislosti sa na Západe opäť nastoľujú mnohé otázky spojené s formovaním osobnosti. Hlavný cieľ týchto úvah však zostáva naďalej nezmenený, t. j. „vytvoriť“ takú osobnosť, ktorá je zmierená so svojim postavením v spoločnosti i s celou kapitalistickou spoločnosťou, osobnosť, ktorá nedokáže rozpoznať pravé spoločenské vzťahy a ich príčiny.

Práca V. Ja. Pilipovského *Kritika súčasných buržoaznych teórií formovania osobnosti* sa zaoberá skúmaním najnovších buržoaznych teoretických programov formovania osobnosti. Autor zdôrazňuje, že ich úlohou je prispôbiť predovšetkým systém výchovy mládeže k súčasným podmienkam kapitalistickej spoločnosti. Napriek rôznorodosti koncepcie formovania osobnosti sa prikláňajú k jednému z dvoch základných ideovo-politických buržoaznych smerov: konzervativizmu alebo liberalizmu. Podľa autora pre oba uvedené politické smery formovania osobnosti zostáva naďalej charakteristickým antikomunistický zámer a konfrontácia s marxistickým učením o človeku a spoločnosti. Stále viac prevládajú technokratické metódy formovania osobnosti. Autor konštatuje,

že v chápaní človeka sa v buržoazných teóriách už tradične vydeľujú dve antitézy: biodeterministická a sociálno-relativistická [s. 6]. Predstavy západných teoretikov o vzťahu osobnosti a spoločnosti zostávajú metafyzicky jednostranné, čo sa prejavuje na výchovno-vzdelávacích mechanizmoch, ktoré rozvíjajú. Pretože ideologickým centrom kapitalistického sveta zostávajú USA, autor popri názoroch vedcov iných krajín [Anglicko, Francúzsko, Nemecká spolková republika], analyzuje predovšetkým americkú literatúru.

Kniha je rozdelená do siedmich kapitol. Východiskovou problematikou recenzovanej práce je analýza vplyvu filozofie a psychológie na buržoaznu pedagogiku (1. kapitola). Autor konštatuje, že najvplyvnejšími psychologickými teóriami naďalej ostávajú behaviorizmus, psychoanalýza a tzv. „humanistická psychológia“. Psychologické systémy sa vydávajú za nástroj pretvorenia spoločnosti a sociálne zákonitosti sa zamieňajú psychologickými. Autor vydeľuje v západných psychologických teóriách dva základné ideové smery. Prvý sa opiera o subjektívno-idealistické postupy mechanistického materializmu. Na základe tohto delenia potom rozčleňuje i buržoazne teórie formovania osobnosti na anti-technokratické a na racionalistické, manipulátorské (s. 8). Hlavná myšlienka, ktorú preberá pedagogika z psychológie, je zamieňanie spoločensko-historickej podmienenosti vedomia a myslenia biologickou determi-

náciou. Všetky špekulácie o intelektuálnom potenciále členov rôznych sociálnych, národnostných a rasových skupín majú jediný cieľ: sociálno-triedne rozdiely vysvetľovať ako výsledok buržoáznych spoločenských vzťahov. Autor konštatuje, že v súčasnosti je dominujúcou teóriou formovania osobnosti na Západe behaviorizmus (s. 133—14). Ďalej sa tu zaoberá Piagetovou teóriou výchovy dieťaťa ako i vplyvom psychoanalýzy na buržoázne koncepcie výchovy.

V druhej kapitole autor charakterizuje pozitivisticko-technokratický program výchovy a poukazuje predovšetkým na jeho antihumánnu podstatu. Najväčší vplyv má tento program v USA. Technokratické chápanie výchovy je založené na behavioristických teóriách. Autor ďalej analyzuje názory a postupy predstaviteľov tohto smeru a kritizuje ich z pozícií dialektického materializmu. Konštatuje, že napriek jednostrannému prístupu k chápaniu osobnosti, ktorá sa prakticky považuje za automat pracujúci na základe určitej predchádzajúcej skúsenosti, má tento program formovania osobnosti silný sociálny účinok. Postupy takejto výchovy slúžia jednoznačne kapitalistickému systému (s. 44).

Autor ďalej venuje pozornosť neokonzervatizmu a autoritatívnym postupom vo výchove (3. kapitola). Autoritatívny spôsob výchovy je pre záujmy buržoázie najúčinnejším spôsobom výchovy. Autor tu charakterizuje neokonzervatizmus ako ideológiu „nových pravých“ so silným anti-komunistickým zameraním (s. 45). Do jeho politicko-ideologickej schémy organicky zapadá autoritatívny spôsob výchovy. Teoretickou bázou autoritatívneho spôsobu výchovy je biologizujúca teória osobnosti, prepletená freudistickými názormi a teologickým chápaním podstaty človeka. Apologetika autoritatívnych výchovno-ideo-

logických tradícií vedie k obrodeniu najreakčnejších ideí v západnej pedagogike. Ďalej tu autor charakterizuje metódy autoritatívnej výchovy a jej spoločenské dôsledky (s. 52—60). Jej prívrženci nechcú priznať, že nie subjektívne faktory spôsobujú krízové javy v duchovnom živote buržoáznej spoločnosti, ale že ich pravou príčinou sú sociálno-ekonomické rozpory. Autor správne poukazuje na výraznú ideologickú jednotu autoritatívneho spôsobu výchovy s technokratickými koncepciami formovania osobnosti.

Pojmom tzv. „humanistická výchova“ sa zjednocujú rôzne abstraktno-antropologické koncepcie formovania osobnosti, ktorých filozofickým východiskom je existencialistická filozofia (4. kapitola). Autor tu poukazuje na sociálne dôsledky „humanistickej výchovy“ (s. 62—64), ktorá vedie k vzniku nesprávnych predstáv o možnosti postupnej transformácie kapitalizmu v skutočne humánnu sociálny systém a k ospravedlňovaniu individualizmu. Stúpenci teórie „humanistickej výchovy“ zastávajú názor o možnosti premeny spoločnosti na základe pretvorenia osobnosti. Absolutizujú ľudskú individuálnosť a za najdôležitejší faktor formovania osobnosti považujú subjektívne vnímanie sveta (s. 86). Program výchovy, ktorý rozpracúvajú, dáva len iluzórnu perspektívu, ktorá je v ostrom protiklade s antihumánnou sociálnou realitou kapitalistickej spoločnosti.

Autor ďalej analyzuje psychoanalytický model formovania osobnosti (5. kapitola). Konštatuje, že freudistické a neofreudistické idey sú hlboko zakorenené v spoločenskom vedomí na Západe. Psychoanalytický model formovania osobnosti je, napriek pokusom o vytvorenie iných modelov, jedným zo základov výchovy v kapitalistickej spoločnosti. Autor rozoberá otázky prepojenia psychoana-

lýzy a súčasných buržoázných predstáv o formovaní osobnosti (s. 95—111). Zdôrazňuje, že neofreudizmus je ďalšou filozofickou koncepciou, o ktorú sa opiera buržoázna teória „humanistickej výchovy“ v otázkach formovania osobnosti. V súčasnej psychoanalýze sa akcentuje úloha medziľudských vzťahov a sociálno-kultúrnych faktorov v procese formovania osobnosti. Autor však konštatuje, že psychoanalytickú pedagogiku treba chápať ako program, v ktorom si osobnosť osvojuje tú sociálnu skúsenosť o to morálne vedomie, o aký má záujem buržoázia (s. 111).

V šiestej kapitole sa autor zaoberá analýzou sociáldarvinizmu v buržoáznej pedagogike. Sociáldarvinizmus prenikol do buržoáznej filozofie a sociológie koncom 19. stor. Sociáldarvinizmus charakterizuje autor ako pragmatické učenie, ktoré vidí pokrok spoločnosti v elite. Preto sa hlavne sociálnou úlohou pedagogiky musí stať podľa predstaviteľov tohto smeru učenie „silných“ s vysokým intelektuálnym potenciálom. Zamlčujú tú skutočnosť, že v buržoáznej spoločnosti sa intelektuálna elita formuje v dôsledku jej privilegovaného sociálneho pôvodu (s. 112). V súčasnosti sociáldarvinistické koncepcie formovania osobnosti rozvíjajú neokonzervatívci, predovšetkým v USA a Anglicku. Autor ďalej analyzuje konkrétne výchovné teórie jednotlivých autorov (s. 122—134), ale zároveň upozorňuje, že ich spojovateľ — reakčné názory, ktoré chápú sociálny vývoj človeka podmienený biologickým faktorom a objasňujú sociálnu nerovnosť intelektuálnou prevahou vládnúcich tried, je potrebné jednoznačne vedecky odmietnuť (s. 135).

V poslednej, siedmej kapitole au-

tor analyzuje východiská „kresťanského humanizmu“ pri formovaní osobnosti, ktorého základom naďalej zostáva neotomizmus. Autor dokazuje, že napriek určitým rozdielom medzi neotomizmom a protestantskou teológiou majú vo svojich metódach a cieľoch mnoho spoločného (s. 140—145).

Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že antihumánna podstata buržoáznej spoločnosti určuje všetky stránky sociálneho života, teda aj formovanie osobnosti. Záujmy jednotlivca a spoločnosti sa nedajú zmierniť, vytvára sa vedomie individualizmu a ideál konzumného spôsobu života, čo má samozrejme protispoločenskú podstatu. Z tohto dôvodu, ako autor v závere konštatuje, sa v buržoáznej teórii a praxi výchovy objavujú tendencie vychovávať a vychovať hlavne mládež v duchu kolektivismu, prirodzene v buržoáznom chápaní. Objektívna skutočnosť spôsobuje, že buržoázne teórie formovania osobnosti sa pohybujú v uzavretom kruhu. Vyúsťujú do metafyziky a sociálno-reakčných koncepcií vývoja človeka. Autor však pripomína, že napriek určitým rozdielom buržoázných teórií, všetky slúžia záujmom triednej moci buržoázie.

Na záver možno konštatovať, že práca obsahuje bohatý materiál, ktorý je dokumentovaný analýzou vplyvov buržoázných filozofických a psychologických koncepcií osobnosti na výchovnú prax. Autor nielen kritizuje súčasné buržoázne teórie formovania osobnosti, ale poukazuje aj na ich sociálnu bázu. So zreteľom na to, že práca je určená predovšetkým pedagógom, niektoré filozofické otázky formovania osobnosti, ktoré recenzovaná práca tematizuje, by si zaslúžili detailnejšie rozpracovanie.

Helena Drappanová